

Krystyna Lutyńska

Sprawozdanie z organizacji i przebiegu konkursu na opis życia, dążeń i doświadczeń inteligenta

Przegląd Socjologiczny Sociological Review 12, 317-322

1958

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIE Z ORGANIZACJI I PRZEBIEGU KONKURSU NA OPIS ŻYCIA, DĄŻEŃ I DOŚWIADCZEŃ INTELIGENTA

W ostatnich latach, w okresie „odwilży” w Polsce, w wielu miastach i miasteczkach można było zaobserwować interesujące z punktu widzenia socjologicznego zjawisko aktywizowania się inteligencji jako określonej grupy społecznej. Świadczy o tym m. in. zarówno przekształcenie od września 1955 roku dotychczasowego pisma studentów „Po prostu” na pismo młodej inteligencji, jak i powstawanie w niektórych miejscowościach na prowincji i w większych miastach klubów młodej inteligencji oraz klubów dyskusyjnych, których działalność wskazywała na budzące się wśród inteligencji ambicje i świadomość swojej roli i znaczenia w kraju. W „Po prostu”, na łamach prasy tygodnikowej i codziennej pojawił się w tym okresie szereg artykułów poświęconych problematyce i życiu współczesnej inteligencji.

Zainteresowania problematyką współczesnej inteligencji wśród samych inteligentów i wśród publicystów zbiegły się z reaktywowaniem w Polsce socjologii, z uzyskaniem możliwości prowadzenia badań terenowych. Nowo powstała w Łodzi Pracownia Socjologiczna PAN, kierowana przez prof. Jana Szczepańskiego, jako jeden z tematów swoich badań obrała zagadnienie kształtowania się i roli inteligencji w Polsce Ludowej¹. Wkrótce nadarzyła się okazja rozszerzenia prowadzonych badań przez zorganizowanie konkursu na materiały autobiograficzne inteligentów, zainicjowanego przez zespół redakcji „Po prostu”.

Celem konkursu miało być zebranie materiałów typu autobiograficznego, przydatnych do opracowania następujących ogólnych problemów:

1. kształtowanie się i struktura inteligencji w Polsce Ludowej,
2. rola, znaczenie i zadania inteligencji w naszym społeczeństwie,
3. życie i praca zawodowa inteligenta, jego zainteresowania, dążenia, potrzeby, poglądy, moralność, zapatrywania.

Szczegółowiej cele, zadania i warunki konkursu zostały przedstawione w następującej odezwie:

DO INTELIGENCJI!

Pismo młodej inteligencji „Po prostu” w porozumieniu z Pracownią Socjologiczną w Łodzi ogłasza konkurs z nagrodami na opis przedstawiający: 1) własną drogę dojścia do zawodu inteligentkiego, 2) własną sytuację w zawodzie czy pracy inteligentkiej, jak również opis swoich ideałów i dążeń, sukcesów i trudności, refleksji, spostrzeżeń i doświadczeń życiowych.

Materiały uzyskane drogą konkursu wykorzystane zostaną do prac publicystycznych oraz do opracowań naukowych.

Zagadnienia naszego społeczeństwa i współczesnej inteligencji skupiają na sobie uwagę zarówno opinii publicznej, jak i władz. W toczących się dyskusjach ujawniło się przede wszystkim to, że o życiu, pracy, konfliktach tego społeczeństwa wiemy bardzo mało. Jaka jest i jaka być powinna rzeczywista rola i miejsce inteligencji w naszym społeczeństwie — oto jest pytanie nurtujące wielu ludzi. Szczere, otwarte wypowiedzi inteligentów powinny dostarczyć materiałów do naukowego i publicystycznego opracowania tych zagadnień. Mogą one przyczynić się do lepszego zrozumienia niezwykle ważnych problemów przemian naszego społeczeństwa w ciągu minionych dwunastu lat. Będą one ważne i potrzebne nie tylko dla publicystów i naukowców, ale i dla samych inteligentów, dla wszystkich ludzi interesujących się tymi kwestiami.

¹ Zob. artykuł W. Piotrowskiego, *Zagadnienie socjologicznych badań nad inteligencją*, „Przegląd Socjologiczny”, t. XI, 1957.

Chcemy poznać prawdę o życiu i dążeniach naszej inteligencji i chcemy, żeby inteligenci sami nam o swej pracy powiedzieli.

Zwracamy się z wezwaniem do wzięcia udziału w konkursie do tych wszystkich, którzy w Polsce Ludowej poprzez wyższe uczelnie, poprzez naukę w szkołach średnich ogólnokształcących, na studiach przygotowawczych, poprzez samokształcenie i kształcenie na różnych kursach, w szkołach partyjnych i społecznych, wszelkiego rodzaju szkołach zawodowych, poprzez pracę społeczną, awans w pracy zawodowej — doszli do tzw. zawodów inteligenckich.

Zwracamy się do działaczy państwowych, partyjnych i społecznych, do ludzi posiadających wykształcenie humanistyczne, pedagogiczne, prawne, do tzw. inteligencji twórczej, inteligencji technicznej, do ludzi zatrudnionych w budownictwie, handlu, administracji, służbie zdrowia, rolnictwie, kulturze, nauce, wojsku oraz we wszelkich instytucjach i przedsiębiorstwach istniejących w Polsce.

Zwracamy się do całej inteligencji dwunastolecia niezależnie od tego, ile kto ma lat. Zwracamy się do pracujących i do nie pracujących zawodowo, do mieszkańców miast, miasteczek i wsi, do ludzi o różnych zapatrywaniach politycznych i społecznych, do wierzących i do niewierzących.

Jak ma wyglądać opis? Nie stawiamy żadnych wymagań co do konstrukcji opisu i formy literackiej. Niech każdy pisze, jak chce, byle dokładnie i prawdziwie. Praktyka gromadzenia tego rodzaju materiałów naukowych (jak np. pamiętniki lekarzy, działaczy wiejskich, bezrobotnych itd.) wskazuje jednak, że dla piszącego najdogodniejszą formą są wspomnienia pamiętnikarskie zawierające opis jego osobistych losów, doświadczeń i przeżyć. Dla naszych potrzeb ważne byłoby, aby w takim opisie dokładniej uwzględniony został ten okres życia, w którym piszący zdobywał kwalifikacje do zawodu inteligenckiego oraz w którym wszedł do tego zawodu, jak również okres pracy w zawodzie inteligenckim, aż do chwili obecnej. Jeśli mogłoby to ułatwić Wam pracę, zastosujcie się do poniższych sugestii.

Rozpocznijcie Wasz opis od krótkich wiadomości o rodzinnym domu, latach szkolnych, o Waszym dzieciństwie i młodości.

Zwróćcie uwagę na wyższe uczelnie, szkołę lub kursy, na pracę zawodową, pracę społeczną i przedstawcie te konkretne okoliczności i wydarzenia, dzięki którym staliście się inteligentem. Pisząc o wyższej uczelni, szkole lub kursie zastanówcie się, co Wam one dały, czy i jak przygotowały Was do pełnienia późniejszych funkcji, jak oceniacie ich programy i metody wychowawcze, czy i jak wpłynęły one na kształtowanie się Waszych poglądów, zainteresowań, postawy życiowej. Jeśli jacyś ludzie lub lektura książek wpłynęły na kształtowanie się Waszych poglądów, zainteresowań w tym okresie — opiszcie je. Opiszcie również Waszych najbliższych kolegów i koleżanki z tego okresu życia oraz wszelkie organizacje, do których należeliście lub z którymi stykaliście się.

W naszych badaniach bardzo ważne są losy i poglądy w okresie wykonywania zawodu inteligenckiego.

Napiszcie, z jakimi zamiarami i dążeniami rozpoczynaliście pracę w Waszym zawodzie. Jak zamierzaliście ułożyć sobie życie? Jak otrzymaliście pracę zawodową, jak Was przyjęła instytucja, w której zaczęliście pracować, jak Was przyjęli nowi koledzy i środowisko pracy zawodowej. Opiszcie pierwszy okres życia w nowych warunkach, uwzględniając te wydarzenia, które szczególnie utkwiły Wam w pamięci. Jak po tym okresie ułożyło się dalsze Wasze życie? Jak wyglądała i wygląda obecnie realizacja Waszych dążeń i zamiarów, Wasze poglądy.

Spróbujcie opisać środowisko, w jakim obracacie się, i Waszą w nim sytuację. Scharakteryzujcie ogólnie w kilku zdaniach miejscowość, w której mieszkacie, pod względem ludnościowym, gospodarczym, kulturalnym. Napiszcie o stosunkach i współżyciu ludzi z różnych grup i środowisk społecznych mieszkających w tej miejscowości lub w tym domu, lub dzielnicy, gdzie mieszkacie, instytucji, gdzie pracujecie. Piszcie o ludziach, instytucjach i organizacjach (np. szkoła, kościół, rada narodowa, partia itd.), z którymi stykacie się w codziennym życiu i działalności. Jak układają się Wasze stosunki z miejscową inteligencją, z ludźmi z innych środowisk społecznych, władzami i różnymi autorytetami społeczno-moralnymi? Czy i w jakim stopniu bierzecie udział w życiu społecznym, religijnym, politycznym, kulturalnym itd. Napiszcie na ten temat.

Jeśli macie ochotę, przedstawcie również swoje przemyślenia i poglądy na te aktualne problemy społeczne, moralne, polityczne, gospodarcze itd. naszego kraju, które Was najbardziej interesują. Jeśli chcecie, napiszcie również, co myślicie o roli, jaką spełniacie Wy sami jako inteligent w naszym obecnym życiu. Czy z Waszymi zapatrywaniami na te różnorodne kwestie zgadzają się inni ludzie, z którymi najczęściej spotykacie się.

Piszcie wreszcie o Waszym życiu osobistym, domowym, towarzyskim i koleżeńskim, o Waszych rozrywkach, o sposobach spędzania wolnego czasu, urlopu. Czy i jakie kontakty utrzymujecie z rodzicami i krewnymi oraz ze środowiskiem Waszego dzieciństwa — czy i kiedy założyliście rodzinę i jak wychowujecie własne dzieci. Napiszcie również obszerniej o Waszej literaturze fachowej, pięknej, naukowej, czasopiśmienniczej. Piszcie wreszcie o Waszej sytuacji materialnej, mieszkaniowej.

Pisząc o sobie warto również wspomnieć o ludziach spotkanych w Waszym życiu, o wydarzeniach z życia osobistego i ogólnonarodowego, które wywarły na Was największy wpływ i najbardziej utkwiły Wam w pamięci.

Podkreślamy raz jeszcze, że opisując Wasze życie nie potrzebujecie koniecznie uwzględniać tych wszystkich momentów, które zostały powyżej wspomniane. Piszcie natomiast o wszystkim, co było w Waszym życiu ważne.

Warunki konkursu

Oceniając nadesłane wypowiedzi sąd konkursowy będzie brał pod uwagę następujące cechy opisu: dokładność, prostotę, dużo przykładów z własnego życia, konkretność. Sposób wyrażania się i pismo nie będą wpływały na ocenę. Można przysłać swoje pamiętniki lub zapiski, jeśli ktoś prowadził.

Opis powinien mieć co najmniej 25 stron maszynopisu albo odpowiednią ilość stron możliwie czytelnego rękopisu. Należy go nadesłać do dnia 15 I 1957 r. w kopercie z napisem „KONKURS” na adres: „Po prostu”, Warszawa, ul. Wiejska 17 lub Pracownia Socjologiczna, Łódź 1, ul. Uniwersytecka 3, piętro IV.

Wypowiedzi mogą być anonimowe, tzn. opisujący może nie podawać swego nazwiska ani adresu. Opisujący może podpisać się dowolnie obranym pseudonimem lub symbolem — godłem. W wypadku otrzymania nagrody ustalenie autorstwa odbędzie się w bezpośrednim porozumieniu się z przedstawicielem sądu konkursowego.

Opisy nie nagrodzone, a posiadające specjalną wartość naukową będą honorowane częściowo lub w całości według stawek 20 złotych za stronę maszynopisu.

Wyniki konkursu zostaną ogłoszone w „Po prostu” do dnia 1 kwietnia 1957 roku.

Przewidziane są następujące nagrody:

I nagroda 6000 zł gotówką albo bezpłatny udział w wycieczce za granicę

Dwie II nagrody po 4000 zł albo bezpłatny udział w wycieczce za granicę

Cztery III nagrody po 2000 zł

Osiem IV nagród po 1000 zł

Piętnaście nagród po 500 złotych.

Po uprzednim porozumieniu się z autorami przewiduje się, że niektóre opisy będą drukowane, za co autor opisu otrzyma osobne honorarium.

W skład sądu konkursowego wejdą pisarze, pracownicy naukowcy i przedstawiciele redakcji „Po prostu”.

Wszelkich dodatkowych informacji udziela „Po prostu”, Warszawa, ul. Wiejska 17, tel. 8-32-91 oraz Pracownia Socjologiczna, Łódź 1, ul. Uniwersytecka 3, piętro IV, tel. 315-53.

Zapowiedzi konkursu i pełny tekst odezwy ukazywały się w „Po prostu” w miesiącach październiku i listopadzie 1956 r. Odezwa została również przedrukowana w styczniu 1957 r. w „Warmii i Mazurach” oraz jeszcze raz w „Po prostu”. Skrócony tekst odezwy konkursowej wysłano z prośbą o wydrukowanie do redakcji wszystkich pism

wychodzących w kraju: codziennych i periodyków, społeczno-literackich i fachowych, do prasy stołecznej i prowincjonalnej. W większości z tych pism skrócony tekst odezwy ukazał się w listopadzie 1956 r.

Ulotka konkursowa zawierająca pełny tekst odezwy ukazała się dopiero w styczniu 1957 r. Według pierwotnego planu miała ona ukazać się w październiku 1956 i powinna być rozprowadzona przez kioski Ruchu, Domy Książki i biblioteki miejskie. Opóźnienie zostało spowodowane przyczynami niezależnymi od organizatorów konkursu. W grę wchodziły tutaj zarówno trudności techniczne, jak i ogólna sytuacja społeczno-polityczna, na której okres przypadł początek konkursu (październik 1956 r.). Opóźnienie to zmusiło organizatorów do przesunięcia pierwotnego terminu oddawania prac konkursowych z dn. 15 stycznia 1957 do dn. 15 lutego 1957, a faktycznie do dn. 1 marca 1957. O zmianie terminu oddawania prac konkursowych zainteresowani zostali powiadomieni w notatkach umieszczonych w „Po prostu” w styczniu br.

W związku z ogłoszonym konkursem redakcja „Po prostu” oraz Pracownia Socjologiczna otrzymały około 280 listów z prośbami o różne informacje. Większość listów przysłano na adres „Po prostu”. Prawie całą korespondencję załatwiała Pracownia Socjologiczna. Ponadto pracownicy tej placówki wysyłali listy prywatne z ulotkami konkursowymi do swoich znajomych i krewnych mieszkających w różnych miejscowościach Polski (głównie na prowincji) z prośbą o propagowanie konkursu. O konkursie informowało również w swoich audycjach Polskie Radio.

Na konkurs nadesłano 746 prac konkursowych (z tej liczby w pierwszym terminie nadeszło 287 prac, w drugim terminie — 459 prac), które łącznie obejmują około 50 000 przeliczeniowych stron maszynopisu. Wszystkie prace nadesłane na adres redakcji „Po prostu” zostały przekazane Pracowni Socjologicznej, która prowadziła ich rejestrację oraz dokonała statystycznego podsumowania wyników konkursu. W pracach związanych z organizacją konkursu, informacją, ewidencją itd. z ramienia Pracowni Socjologicznej stale brały udział 3 osoby.

W pierwszym i drugim czytaniu prac konkursowych, które trwały kilka miesięcy, brał udział zespół pracowników naukowych Katedry Socjologii U.L., Zakładu Socjologii i Kultury PAN oraz Zakładu Badań Socjologicznych PAN. Łącznie przeczytano około 80 000 stron przeliczeniowych maszynopisu, ponieważ niektóre prace były czytane kilka razy. Dwukrotne czytanie prac konkursowych miało na celu wytypowanie pamiętników najwartościowszych i przedstawienie ich do nagród i wyróżnień sądowni konkursowemu. Skład jury konkursowego był następujący: przewodniczący prof. dr Jan Szczeptański, członkowie: redaktor naczelny „Po prostu” Ryszard Turski, literaci: Edward Hołda i Jan Koprowski oraz socjologowie pracownicy wspomnianych powyżej zakładów naukowych: k. n. Zygmunt Gostkowski, doc. dr Antonina Kłosowska, doc. dr Jan Lutyński, mgr Wacław Piotrowski. Ze względu na dużą wartość wielu nadesłanych prac jury konkursowe zwiększyło liczbę nagród z zapowiadzianych w ulotce 30 do 41, nie obniżając przy tym ich przewidzianej wysokości. Poza nagrodzeniem najlepszych życiorysów 41 prac wyróżniono. Szczegółowe sprawozdanie z obrad jury konkursowego oraz lista nagrodzonych zostały zamieszczone w 26 numerze „Po prostu” z 30 VI 1957.

Spośród 746 osób, które wzięły udział w konkursie, 408 (54,4%) było podpisanych pseudonimami. Wśród uczestników konkursu były 222 (29,7%) kobiety oraz 524 (70,3%) mężczyźni. Podział uczestników konkursu według wieku przedstawia się następująco:

Lata urodzenia	Ilość osób	Procent
1870—1879	3	0,4
1880—1889	16	2,2
1890—1899	42	5,6
1900—1909	74	9,9
1910—1919	102	13,7
1920—1929	294	40,0
1930—1939	156	20,9
1940—1949	1	0,1
Brak danych	58	7,8
Razem	746	100,0

Wśród uczestników konkursu były reprezentowane bardzo różne zawody. Można wydzielić następujące główne grupy zawodowe:

Różne kategorie urzędników oraz pracownicy handlu państwowego	190 osób	25,4%
Nauczyciele	127 „	16,9%
Inżynierowie zatrudnieni w przemyśle i rolnictwie oraz technicy	88 „	11,7%
Lekarze i służba zdrowia	36 „	4,8%
Pracownicy kultury i oświaty, dziennikarze	34 „	4,5%
Studenci, uczniowie liceów i kursów	31 „	4,1%
Prawnicy	22 „	2,9%
Pracownicy naukowci	22 „	2,9%
Pracownicy fizyczni w przemyśle i rolnictwie, rzemieślnicy	21 „	2,8%
Inne zawody (artyści, wojskowi, pracownicy aparatu partyjnego, duchowni)	26 „	3,4%
Nie pracujący	66 „	8,8%
Brak danych	83 „	11,7%
Razem	746	100,0%

Wykształcenie uczestników konkursu również przedstawia się bardzo rozmaicie. Pełne wykształcenie podstawowe posiada 15 osób (2,0%), niepełne — 9 osób (1,2%). Szkoły średnie ogólnokształcące ukończyło 102 uczestników konkursu (13,7%), nie ukończyło 34 uczestników konkursu (4,6%). Wykształcenie średnie zawodowe (licea pedagogiczne, handlowe, technika) posiada 77 osób biorących udział w konkursie (10,3%). Aktualnych studentów wyższych uczelni jest 45 (6,0%), studia wyższe ukończone posiada 329 osób (44,1%), studia wyższe nie ukończone 44 osoby (5,9%). Nie posiadamy żadnych danych o wykształceniu 91 uczestników konkursu (12,2%).

Pochodzenie społeczne uczestników konkursu wygląda w przybliżeniu następująco:

Dzieci chłopów	192 osoby	25,8%
„ inteligentów oraz tzw. „wolne zawody”	191 „	25,6%
„ robotników	142 „	19,0%
„ kupców i rzemieślników	78 „	10,5%
„ wielkich właścicieli ziemskich	21 „	2,8%
Brak danych	122 „	16,3%
Razem	746	100,0%

Spośród 746 uczestników konkursu 116 (15,4%) zadeklarowało swoją przynależność do PZPR, 11 (1,4%) do ZSL, 6 (0,8%) do SD, 15 (2%) do ZMP i 2 (0,2%) do ZMS.

Najwięcej prac konkursowych otrzymano z miasta stołecznego Warszawy (110 prac, co stanowi 14,6% wszystkich życiorysów). Dużą stosunkowo ilość prac nadesłano również z województw: krakowskiego (72 prace -- 9,6%), katowickiego (68 prac -- 9,0%) oraz wrocławskiego (89 prac -- 11,8%). Najmniej prac konkursowych wpłynęło z województwa białostockiego (10 prac -- 1,3%). Dwie prace przysłali Polacy przebywający w Związku Radzieckim.

Najwięcej prac przysłano z miast wielkich, liczących 100 000 i ponad 100 000 mieszkańców (354 prace -- 47,2%). Najmniej licznie wzięli udział w konkursie mieszkańcy wsi (23 prace -- 3,0%) oraz miast liczących od 50 000 do 100 000 ludności (42 prace -- 5,6%).

Przewidziane jest, że w przyszłości pracownicy Zakładu Badań Socjologicznych PAN oraz Katedry Socjologii przy UŁ. przygotowują kilkutomowe wydanie pamiętników i życiorysów inteligentów oraz wykorzystają nadesłane prace w opracowaniach naukowych.

Krystyna Lutyńska

KONKURS NA PAMIĘTNIK LUB WSPOMNIENIE NAUCZYCIELA-WETERANA ZORGANIZOWANY PRZEZ „GŁOS NAUCZYCIELSKI”

W maju 1955 r. pojawiła się na łamach „Głosu Nauczycielskiego” pierwsza odezwa wzywająca do udziału w konkursie, który miał dostarczyć materiałów dotyczących życia i działalności najstarszego pokolenia nauczycieli. Jak podkreśla odezwa, konkurs ogłoszono „dla uczczenia 50-lecia Związku Nauczycielstwa Polskiego, w okresie przygotowań do zjazdu krajowego ZZNP”. Sama idea konkursu powstała w związku z napływaniem do redakcji w tymże okresie wielu listów od starych nauczycieli, w których poruszali oni cały szereg problemów związanych z losami starych nauczycieli, nauczycieli-emerytów. Jednocześnie wzrastało społeczne zainteresowanie losami nauczycieli-weteranów. Zarysowywała się koncepcja budowy Domu Nauczyciela-Weterana.

Odezwa skierowana była do nauczycieli i pracowników oświatowych zarówno czynnych, jak i emerytowanych, pracujących w różnych okresach w szkolnictwie polskim i będących członkami polskich nauczycielskich związków zawodowych. Redakcja pozostawiała uczestnikom konkursu całkowitą swobodę w wyborze formy, zakresu tematycznego i czasowego, objętości itp. prac nadsyłanych na konkurs, stawiając jedynie wymagania co do czytelności pisma. Dla autorów najlepszych prac przeznaczono szereg nagród pieniężnych: jedna I — w wys. 3000 zł, dwie II — w wys. 2000 zł, dwie III — w wys. 1500 zł, trzy IV — w wys. 1000 zł. Ponadto pomiędzy autorów prac wyróżnionych miały być rozlosowane materiały ubraniowe, książki itp. Autorom prac, które byłyby opublikowane w „Głosie Nauczycielskim”, zapewniono honorarium autorskie, bez względu na to, czy praca została już wcześniej nagrodzona, czy nie. Termin nadsyłania prac upływał z dniem 31 października 1955 r.

W wyniku konkursu uzyskano 114 prac odpowiadających jego warunkom i 11 prac, których do konkursu nie zakwalifikowano. Wśród prac przyjętych przeważały wspomnienia (pamiętnik nadesłano tylko jeden). Objętość ich wahała się od kilku do 700 stron rękopisu. Łączna objętość nadesłanych prac wyniosła (po przeliczeniu) ponad 4000 stron maszynopisu.